

ЛІТЕРАТУРА

- Вейбер, А. В., Кублій, М. В. 2020. Археозоологічний аналіз фауністичних матеріалів середньовічного поселення XI-XIII ст. Огрінь 8 (за матеріалами досліджень 2018 р.) *Археологія*, №3, с. 79-88. <https://doi.org/10.15407/archaeologyua2020.03.143>.
- Михайлова, Н. Р. 2020. Особливі діти. Персональний орнамент у дитячих похованнях маріупольського типу. *Археологія і давня історія України*, №4, с. 164-172.
- Сергєєва, М. С. 2016. Давньоруська різьблена кістка з чорнобильського городища. *Археологія і давня історія України*, №3 (20), с. 152-159.
- Сергєєва, М. С. 2012. Вироби з кістки та рогу з Воїнської Греблі. *Археологія і давня історія України*, №8, с. 133-145.
- Gorobets, L. O., Kovalchuk, Yu., Pshenichny, A. Veiber, A. 2017. Animals in kitchen waste of Dubno Holy Transfiguration Monastery (Ukraine) from the time of its construction (16 th century AD). *Proceeding of the National Museum of Natural History*. Vol. 15: 15-24. DOI: [10.15407/vnm.2017.15.015](https://doi.org/10.15407/vnm.2017.15.015)
- Makowiecki, D., Makowiecka, M. 2017. Kręgi, paciorki, wisiorki, talismany, czyli przyczynek do poznania pozarytualnego znaczenia ryb ludowp rahistorycznych I wczesno historycznych na ziemiach polskich. *Gemma Gemarum: studia dedycowane*, 1, с. 343-365

УДК 904(477)»632.5»

Дмитро Ступак,
к. і. н., науковий співробітник,
Інститут археології НАН України

КАМ'ЯНА СИРОВИНА ВЕРХНЬОПАЛЕОЛІТИЧНИХ ПАМ'ЯТОК БАСЕЙНУ СЕРЕДНЬОЇ ДЕСНИ. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Dmytro Stupak,
PhD, researcher,
Institute of Archeology, NAS of Ukraine

STONE RAW MATERIAL OF UPPER PALEOLITHIC SITES OF THE MIDDLE DESNA BASIN REGION. FEATURES OF USAGE

Значні території басейну Десни були добре відомі людині верхнього палеоліту, про що свідчить велика кількість відкритих тут стоянок верхньопалеолітичного часу. Однією з найбільш заселених частин Деснянського басейну в давнину була територія правого берега Середньої течії Десни. Саме тут розташовані такі відомі пам'ятки як Пушкарівський вузол пам'яток, Новгород-Сіверська та Мізинська стоянки. На цій же території вже у ХХІ столітті продовжується виявлення нових пунктів верхнього палеоліту. Зокрема, у південній частині концентрації пам'яток були відкриті стоянки Бужанка 2 та Оболюня. Лесові острови правого берега Середньої Десни, прорізані глибокими розлогими балками, надавали давнім людям багато зручних місць для облаштування стоянок. Про гарну забезпеченість цієї території харчовими ресурсами свідчить, насамперед, різноманітність фауністичних решток в матеріалах давніх стоянок (Stupak 2014; Ступак 2014; Ступак 2021; Demay et al. 2020; Demay et al. 2021).

Активне опанування правого берега Середньої течії Десни людьми палеоліту було обумовлене наявністю крем'яної сировини, яка в значній кількості присутня у крейдяних відкладах. Їх відслонення добре представлені вздовж Десни. Темно-сірий слабо прозорий, часто із світло-сірими цятками, кремій був основною сировиною на верхньопалеолітичних стоянках регіону. Переважно

використовувався жовновий кремій, рідше – плитчастий. Поруч з ним, фіксується і використання інших видів сировини. Зокрема, для південних пам'яток концентрації палеолітичних стоянок правобережжя Середньої Десни характерним є використання кварциту. Якщо в матеріалах Мізинської стоянки частка кварцитої сировини менше 1%, то на пунктах, розташованих південніше його вага в комплексах значно зростає. Так, на епіоріньжській стоянці Оболоння частка кварциту в кам'яному комплексі 16,1% (без урахування лусочок), а у верхніх шарах першого розкопу епігравецької стоянки Бужанка 2 частка кварциту сягає більше 40% (без урахування лусочок).

Найближчі до стоянки Оболоння, відомі на сьогодні, поклади типового деснянського кременю розташовані за 15-20 км вище по Десні. Найближчі, відомі на сьогодні, поклади кварциту – в 6 км вище по Десні. Всього в Оболонні виявлено 250 виробів з вторинною обробкою, що становить 12,5% від усіх крем'яних та кварцитових знахідок пам'ятки, без урахування лусочок. Виробів з кременю – 228. Це 13,6% від крем'яних знахідок без урахування лусочок. Кварцитових знахідок з вторинною обробкою – 22, що становить 6,8% від виробів з кварциту без урахування лусочок. Виходячи з відсоткових показників (13,6% проти 6,8%), можна сказати, що кремій використовувався удвічі ефективніше для виготовлення знарядь, аніж кварцит (Ступак 2014; Ступак 2021).

Відносно стоянки Бужанка 2 основні, відомі на сьогодні, поклади кременю та кварциту розташовані приблизно на однаковій відстані від стоянки – 4–6 км. На відміну від Оболоння, кварцитові вироби з вторинною обробкою представлені в Бужанці 2 поодинокими екземплярами (Ступак 2013; Ступак 2021). Звичайно, нам не відомо, які поклади різних видів сировини були в доступності для палеолітичної людини, але високий відсоток кварциту і мінімальне його застосування при виготовленні знарядь в комплексах стоянки не можна пояснити різним ступенем досяжності джерел сировини.

Було вирішено експериментальним шляхом з'ясувати схожі та відмінні особливості процесу розколювання та виготовлення знарядь з кременю та кварциту. Для цього були обрані жовна типового деснянського кременю та плитки високоякісного кварциту, подібні до тих, що використовувались на Бужанці 2. Нами було з'ясовано, що як для розколювання кременю, так і кварциту використовувались аналогічні прийоми. Під час отримання сколів, при роботі з кварцитом, треба було більш ретельно підходити до підготовки зони розщеплення та до вибору відбійників, що обумовлювалось його більшою крихкістю. Через крихкість кварциту з нього було важче отримати мікропластини та пластинки, що в свою чергу, певним чином, пояснює відсутність на палеолітичних пам'ятках мікролітів, виготовлених з кварциту. Як правило, цілими з кварциту вдавалось сколювати пластини. Судячи по показникам пластинчастих сколів першого шару розкопу 1, мешканці стоянки при обробці кварциту стикались з такими ж особливостями його обробки як і ми. Тобто, з одного боку зручна форма частин сировини, достатня легкість отримання заготовки великих розмірів, а з іншого боку, через крихкість матеріалу, неможливість серійно отримувати мікропластини та пластинки.

Серед крем'яних пластинчастих сколів першого шару розкопу 1 Бужанки 2 більшість має довжину менше 5 см. Переважають крем'яні пластинчасті сколи та їх фрагменти з шириною 5–12 мм. Кварцитові ж, як правило, довші за крем'яні, їх ширина коливається в межах 8–17 мм. За спостереженнями, крем'яна сировина, яка постачалась на Бужанку 2 була в жовнах переважно невеликого об'єму. Їх вистачало на виготовлення основних типів знарядь з пластинок та мікропластин, але об'єм сировини не дозволяв у значній кількості отримувати пластини. Натомість, цю категорію сколів можна було отримувати в достатній кількості з кварцитових плиток. Саме на постачання пластин в першу чергу було спрямоване використання кварциту (Ступак 2013).

Інші види кам'яної сировини, як наприклад аргіліт чи халцедон, не мали такого великого значення, як кремій та кварцит для забезпечення сировинних потреб палеолітичного населення басейну Середньої Десни.

ЛІТЕРАТУРА

- Ступак, Д. В. 2013. Особливості використання кам'яної сировини населенням Середнього Подесення за доби верхнього палеоліту. *Археологія і давня історія України*, 10, с. 144-154.
- Ступак, Д. В., Хлопачев, Г. А., Грибченко, Ю. М., Комар, М. С. 2014. Нова верхньопалеолітична стоянка Оболоння. *Археологічний альманах*, 31: Епігравецькі пам'ятки Середнього Подніпров'я, с. 9-30.

- Ступак, Д. В. 2021. Палеолітична доба. В: Моця, О. П. (ред.). *Подсесення в історії України*. Київ, с. 50-75. (у друці).
- Demay, L., Julien, M. A., Anghelinu, M., Shydlovskiy, P. S., Koulakovska, L. V., Péan, S., Stupak, D. V., Vasyliiev, P. M., Obăda, T., Wojtal, P., Belyaeva, V.I. 2021 Study of human behaviors during the late pleniglacial in the East European Plain through their relation to the animal world. *Quaternary International*, 581-582, p. 258-289.
- Demay, L., Vasyliiev, P.M., Koulakovska, L.V., Stupak, D.V., Shydlovskiy, P.S., Belyaeva, V.I. 2020. Palaeolithic human societies during the Upper Pleniglacial through their relations with other animals in Ukrainian archaeological sites. *Археологія і давня історія України*, 37 (4), с. 82-93.
- Stupak, D. 2014. Les assemblages lithiques du site epigravettien de Buzhanka 2 (Ukraine). *L'anthropologie*, 118, p. 538-553.

УДК 902-047.42:7.025.4]:738(477.46)«634/636»

Олексій Корвін-Піотровський,
к. і. н., Інститут археології НАН України

Владислав Чабанюк,
директор, Державний історико-культурний
заповідник «Трипільська культура»

Микола Дехтярчук,
Гончар, народний майстер України

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОБОТИ ТРИПІЛЬСЬКИХ ГОНЧАРНИХ ГОРНІВ З ПОСЕЛЕННЯ ТАЛЪЯНКИ

Oleksiy Korvin-Piotrovsky,
PhD, Institute of Archeolog, NAS of Ukraine

Vladyslav Chabanyuk,
Director, State Historical and Cultural
Reserve «Trypillia culture»

Mykola Dekhtyarchuk,
Potter, National Craftsman of Ukraine

EXPERIMENTAL RESEARCH ON THE RECONSTRUCTION AND OPERATION OF TRIPIL POTTERY KINDS FROM THE TALIANKA SETTLEMENT

В 2011–2012 рр. спільними зусиллями Трипільської експедиції Інституту археології НАН України, Римсько-Германської Комісії Німецького Археологічного Інституту й Державного історико-культурного заповідника «Трипільська культура» виконувався науковий проект по складанню мапи геомагнітних аномалій трипільських поселень-гігантів, що входять до складу Заповідника. Обстеження, проведені в Тальянках охопили в цілому 220 га, що склало більше 60% площі поселення. Новою геомагнітною зйомкою були визначені аномалії від тисячі триста п'ятдесяти шести наземних будівель, що в цілому підтвердило результати зйомок 1970–80-х років. Але, вперше на поселенні були виявлені аномалії, які відображають випалені об'єкти малих розмірів (як тепер зрозуміло – горнів, окремих вимосток) та об'єкти, які не були піддані випалу — ями, шляхи пересування в межах поселення, тощо.